

Vestmannen

Nr. 3

Bergen, 20 mars 1993

9. årgang

Nei frå Kulturdepartementet um språkrådstalsmann frå Aasen-sambandet

Me prentar her brevet som Kulturdepartementet sende Ivar Aasen-sambandet med avslag på søknaden um utsendingsrett til Norsk språkråd, dagsett 22.I.1993:

Ivar Aasen-sambandet
Krohnegnsgt. 3
5034 Bergen-Sandviken

Søknad um talsmann i Norsk Språkråd

Vi viser til søknad av 9. juli 1990, jf. brev av 13. februar og 1. desember 1986, og vårt brev av 9. august 1990 der vi opplyste at søknaden ville bli vurdert når samansetjinga av Norsk språkråd eventuelt skulle drøftast.

I samsvar med dette har departementet

vurdert spørsmålet om representasjon for Ivar Aasen-sambandet i Norsk språkråd i St.meld. nr. 53 (1991-92) Målbruk i offentligjeneste. På s. 22 i meldinga heiter det såleis om Ivar Aasen-sambandet:

«Formålet med denne organisasjonen er spesielt og smalt. Departementet mener at de nynorske språkpolitiske organisasjonene er godt representert i Norsk språkråd, og vil særlig peke på at Norsk Måldyrkingslag representerer «den klassiske nynorsken». Vi vil derfor ikke foreslå at Ivar Aasen-sambandet får egen representasjon.

Ved behandlinga av denne meldinga hausten 1992, jf. Innst. S. nr. 17 (1992-93), har Stortinget slutta seg til departementet si vurdering.

Med helsing

Stein Sægrov e.f. Ingvar Engen
byråsjef førstekonsulent
Kopi Norsk språkråd

Vinterver

*Det glimta i kveld.
Det gjekk yver haugar
og fyller i dæld.
Det ryk kringum veten
det legg seg i fonn -
på stader der slett ingi fonn burde vera -*

*at aldri den vinden kann folkeskikk læra
og leggia den fonn litt nærare fjera
so springflodi òg fekk noko å gjera.*

*Ho skvalar so døve kring strender og skjer
og gøymer det låge der framum ho fer.
Ho finn so litt rekaved frametter landet
- ho tek det på ryggen so lett som ho kann det,
og ber det av stad til ei avsides vik
der legg ho det frå seg - men no er ho trøytt
og dreg seg attende til framande strender.
- Men frametter landet ligg rekaruskrender.*

*Me sanna det lyt:
at uppå ei springflood er ymse som flyt
som ikkje er havand i hus eller hytta.
Det heng kje på greip, det går kje i byta.
Det burde få kvila på taremo
ein stad nedpå djupet - der ålen gyt.*

Olav Lavik (frå Hosanger)



«Vinterver» let Olav Lavik frå Hosanger etter seg saman med andre ting han hadde skrive då han døydde i 1978, 80 år gammal. Han var mykje plåga av ledgikt og vart i sin beste alder dømd frå liv og helsa av lækjarar. Men han gav ikkje upp og levde eit aktivt liv til det siste. Han er morfar til Lars Bjarne Marøy som ofte skriv i Vestmannen.

Tankekorn

Mange Forbod
gjer mange Forbrot.

Norsk ordtøkje etter
Ivar Aasen

Islendingar bed um vern for Mariakyrkja og Snorre

Til Ordføraren i Bergen hev Islendingafelagid i Bjørgvin sendt dette brevet um det påemna stålmonumentet:

Med storundring hev Islandsingafelagid i Bjørgvin merka seg at det no er planar um å setja upp eit stålmonument i moderne utforming på Dreggsalmenning, framfyre Snorre-monumentet.

Islendingafelagid i Bjørgvin er eit lag for islendingar som bur i Bergen og umlandet, og me vil beda dei kommunale styremaktene um å syna vyrnad for Snorremonumentet, for Mariakyrkja, og for Bryggen.

Snorremonumentet er ei nasjonalgåva til Island og til Bergen by. Det vart reist på Reykholt i 1947, og kopien vart reist på Dreggsalmenning året etter. Bergen by sa ja til gåva, og gav plass til minnemerket. Ingen kunde vel då tenkja seg at det skulde

komma eit anna monument framfyre Snorre. Han stend no med Mariakyrkja til bakgrunn og med utsyn mot havet.

Bryggen med Mariakyrkja og Holmen er eit nasjonalmonument for Bergen, som Nidarosdomen er det for Trondheim. I fall eit moderne og ruvande stålmonument vert reist på Dreggsalmenning, vil Snorri Sturluson-monumentet og Mariakyrkja få eit framandelement som bryt med den rolege harmonien i dette historiske umrådet.

Dette brevet er ei bøn til Bergen by um å syna vyrnad for sogeminne, for den sagaskrivaren som gav oss den gamle soga, og for Mariakyrkja som er eit sjeldsynt klenodium.

Bergen 2. mars 1993.

*Vyrdsam helsing
Islendingafelagid i Bjørgvin
Anna Kristin Helgadottir, formadur.*



Meir s. 6 og 7

Spar Mariakyrkja og Snorre!

Kyrkjesogelaget med fråsegn til Bergens ordførarar.

Til Bergen kommune ved ordførar Bengt Martin Olsen er denne fråsegni sendt:

Kyrkjesogelaget for Bjørgvin bispedøme, samla til årsmøte på Bryggens Museum 26. februar 1993, vil med dette koma med ei sterk uppmöding og ei varm bøn til dei styrande i Bergen um å vernat det unike og harmoniske miljøet på Dreggsalmenning og på heile Bryggen-umrådet. Me hev merka oss i pressa at nokre einskildmenn hev teke uppatt ein tidlegare plan um å reisa eit minnesmerke for kong Olav Kyrre, og at dei denne gon-

gen vil reisa det på Dreggsalmenning, framfyre Snorre-monumentet.

Kyrkjesogelaget vil uppmoda dei kommunale styremaktene um å segja nei til denne planen. Me vil ikkje vurdera eit monument-utkast som me ikkje hev sett modell av. Men me vil rekna det for eit ålvorlegt inngrep og eit stilbrot dersom det kjem eit moderne stålmonument framfyre Snorre-monumentet, og alfor nær Mariakyrkja, klenodiet millom kyrkjone i Bergen.

Fjellsida i Bergen hev ei rik soga

«Ei vandring på Fjellsida i Bergen i farne tider» var emnet for eit fyredrag som byhistorikaren og forfattaren Jo Gjerstad heldt i Vestmannalaget. Møtet var i Kafe Gullskoen på Bryggens Museum, og dermed var møtelyden innanfor det umrådet som vart skildra. Det var ei rik og mangslungi soga Jo Gjerstad trylla fram. Og ei rad gode ljosebilete fekk mange til å nikka attkjennande på gamle hus, på gator og tronge smug, og på den fjellverdi som opnar seg lenger uppe på Fjellsida, ei fjellverd som gjenom tidene hev lokka mange naturelskarar upp i høgdene. Sume

gamle originalar, dragarar og andre, fekk me òg høyra um. Og um skjenkjestovor der både byfolk og folk ifrå dei nære bygdelagi tok innum når dei var på byferder. Fyredraget var bore av kjerleik til og vyrnad for byen, og Gjerstad yvertydde um kor godt han kjenner soga til byen sin.

Ved opningi av møtet heldt formannen Leidolv Hundvin minnetale um skuleinspektør Gustav Hantveit som nyleg gjekk burt, 96 år gamal, og som i mange år var ein av dei trugnaste til å møta fram i laget.

Det Norske Samlaget 125 år

Det Norske Samlaget er nest eldste mållaget i Noreg. Det vart skipa den 24. mars 1868 - vel two månader etter at vestmennene hadde skipa Vestmannalaget den 21. januar 1868.

Fyrste formannen var Hagbard Emanuel Berner (1839-1920), jurist, som vart kjend vinstrepolitikar og bladmann, ein stridsmann mot unionen. I unge dagar skreiv han i «Ferdamannen» og Dølen», han var ei kraft bak «Vort Land» og styrde ei tid «Dagbaldet» som han gjorde til hovudtalerøy for Vinstre. Ein annan framdrivar bak skipingi av Det Norske Samlaget var millom andre Hans Ross (1833-1914), målføregranskaren og ordbokskrivaren som hadde vorte den fyrste norskeksprofessoren um han sjølv vilde.

«Syn og Segn», tidsskriftet til Samlaget, tok til å koma i 1894; det hev kome sidan og kjem framleis. Fyrste skriftstyraren var Rasmus Flo. Skriftstyraren med lengste fartstidi var Olav Midttun, frå 1908 til 1960. Skriftstyrar i 1993 er Jan Inge Sørbo.

Det Norske Samlaget skal markera 125-årshøgtidi på ymse måtar.

Vestmannen

Vestmannen kjem med 10 nummer i året
Bladpengar kr. 150,- for året
Studentpris kr. 100,-

Kan tingast på poststader og beint
frå forretningsføraren eller bladstyraren

Postgiro: 0802 4 25 63 92
Bankgiro: 8401.21.43027

Utgjevar:
Vestmannalaget,
5000 Bergen
Telefon 05 31 79 29 / 05 16 37 32

Bladstyrar:
Jostein Krokvik
6143 Fiskåbygd
Telefon 070 21 429

Forretningsførar:
Helge Liland
Midgeilen 16
5067 Store Milde
Telefon 05 99 15 25

Prenta hjå:
Nytrykk
6143 Fiskåbygd
Telefon 070 21 307

Norsk Språkråd og representasjonsretten

Me viser til brevet frå Kulturdepartementet, atgjeve i bladet, der departementet segjer nei til utsendingsrett for Ivar Aasen-sambandet til Norsk språkråd. Departementet freistar seg med ei grunngjeving, motsett i tidlegare avslag der grunngjeving knapt hev vore nytta.

Fyremålet med «denne organisasjonen er spesielt og smalt», lyder grunngjevingi. Me trur ikkje målsynet til Sambandet er serleg «spesielt og smalt» innanfor den samla målrørsla i dag. Dette målsynet hev vore i framgang lenge, og truleg stend det like sterkt på nynorsksida som riksmålssynet stend på bokmålssida. Departementet skulde vita at samnorskpolitikken lenge hev lege på skraphaugen. Ein annan ting er at sume andre med utsendingsrett til Norsk språkråd er både meir «spesielle» og «smalare». Me skal ikkje bruka namns nemning her, men den som les lista yver lag og institusjonar med representasjonsrett, er snaudt i tvil.

Departementet hev rett i at Norsk Måldyrkingslag representerar klassisk nynorsk. Men her vil me koma inn på den grunnleggjande diskrimineringi av nynorskrepresentasjon jamfört med bokmålsrepresentasjon i Norsk språkråd. Tradisjonelt bokmål hev 4 talsmenn i Rådet. Norsk Måldyrkingslags eine talsmann er åleine for tradisjonell nynorsk. Her vilde ein utsending frå Ivar Aasen-sambandet ha ført til større jamvekt millom mål.

Diskrimineringi hev fylgt representa-

sjonen i Norsk språkråd frå først av. Ja, diskrimineringi er eldre enn Norsk språkråd; ho tok til hjå vegrydjaren for Rådet - Vogt-nemndi, der det var 5 talsmenn for bokmål, medrekna formannen, og 4 for nynorsk. Nemndi var utnemnd av samnorskmannen, dåverande kyrkjesta-råd, Helge Sivertsen, og millom bokmålsmennene var riksmålssynet dominante; i nynorskflokkene sat 3 samnorskvenner og 1 som stod for det tradisjonelle riksmålssynet.

Tilsidesetjingi held fram, no stadfesta av Kulturdepartementet som løyner seg bak Stortinget. Men Stortinget er knapt huga på å leggja seg ut i målpolitikk. Det røynlege andsvaret ligg hjå departementet.

Ivar Aasen-sambandet må ved første krossveg nya upp att kravet um språkrådsrepresentasjon - um Rådet då ikkje skulde verta umskipa. Sjølv sagt må bokmålsseksjonen samstundes aukast tilsvarende. For nynorskgreini vil dette vera ei styrkjing, og i røyndi er departementessvaret berre eit framhald av den velkjende diskrimineringi av nynorsk riksmål hjå sentrale statsmakter. Slik målstoda og målsynet no er, vonar me at Noregs Mållag og målungdomen når tidi etter kjem, vil stydja kravet um auka språkrådsrepresentasjon for klassisk nynorsk.

J.Kr.

Vestmannalaget

Torsdag 18. mars kl. 19 på Bryggens Museum: Journalist Ludvig Jerdal talar um «Spelemenn eg hev møtt». Hardingfelemusikk. Dette vert laget sitt årsmøte, med vanlege årsmøtesaker.

Torsdag 15. april kl. 19 på Bryggens Museum: Passasjersjef Wilhelm Waage kåserar. Emnet vert kunngjort seinare. Me reknar med mykje song på møtet.

Torsdag 13. mai kl. 19 på Bergens Sjøfartsmuseum, Haakon Sheteligs plass 2 (på Nygårdshøgdi): Umvising der me også ser på utstilling um «Hurtigruten». Undervisningsleidar Erling Virkesdal vert med oss og vil kåsera. NB! Merk møtestaden!

Bladet Tuftekallen på alle møti.
Lagsmøti vert utlyste i Bergens Tidende laurdagen fyreåt, og i Vestmannen.

Gåvor til Vestmannen

Sørlandet Kristiansand, 100,-. Ole Gilje Dale, Skien, 50,-. Åsta Eide, Fiskåbygd, 50,-. Fridtjov Eidhammer, Øvre Vats, 100,-. Lars Eikevik, Flekke, 100,-. Rasmus Førsvoll, Rennesøy, 100,-. Marie Lindblad Holm, Oslo, 50,-. Ivar Kleiva, Espeland, 50,-. Lars Kvamme, Hjelmås, 50,-. Jørgen Tveiten, Hosanger, 100,-.

I alt kr. 750,-.

Hjarteleg takk!

For Vestmannen

Helge Liland (forretningsførar)

Innhald i nr. 3

Innhaldet er farga av uppstusset i Bjørgvin um det modernistiske «Kyrremonumentet» i stål som sume vil ha reist på Dreggsalmennen på Bryggen, framfor Snorre-minnesmerket og Mariakyrkja. Representasjonsretten i Norsk språkråd er dryfta i spissartikkelen, og lista yver lag med representasjonsrett stend på s. 14. Stykket um rhoeto-romansk hev truleg ny kunnaskap til dei fleste. Og her er som vanleg utgreidingar, innlegg og meldingar av ymist slag.

Vestmannen

Slik det hev vore kvart år kjem ikkje Vestmannen ut i påske-månaden. Vestmannen nr. 4 kjem den 20. mai. Gode påske!

Sagt:**Anglo-norsk knot**

Dette er eit område NMU har satsa litt på, men ikkje nok. Vi må få folk til å forstå kor tåpeleg det er med dette knotet. Når til og med nynorske opplesarar i NRK får seg til å seia whiplash ((no. nakkesleng) og team ((no. lag/gjeng/gruppe), ja da har det gått for langt.

Stig Tjelle i innlegg i målungdomsbladet EG.

Nynorsk bruksmål

Herren gjev, og herren tek. Eit stortingsfleirtal vil altså at nynorsk språk og kultur skal bli sikra for framtida. Regeringa legg på si side hinder i vegen for at dette skal skje. Regeringa gjennomfører i sin praksis ei motarbeidning av nynorsk bruksmål, m.a. ved å usynleggjera det nesten fullstendig i sitt eige arbeid. Dette vil i lengda seie ei motarbeidning av nynorsk skriftkultur i det store og heile, trass i løyvingar til nynorsk scenekunst og forlagsverksemd. Utan nynorsk bruksmål i dag - inga nynorsk kunst i morgen.

Kristian Hanto i Norsk Tidend

Dei norske ordi

Om me skal få folk til å bruka dei norskeorda, er det heilt naudsynt at dei finst i ordfilfanget m.a. frå media, både skriftleg og munnleg. Einast på det viset kan me få folk til å tenkja nynorsk når dei skal skriva noko, i staden for at at dei tenker bokmål(sord) og omset i hovudet medan dei skriv.

Gro Morken Endresen i Norsk Tidend

Pluss vakker klang

Eg skriv nynorsk fordi det er ein grei måte å uttrykke seg på. Eg synest nynorsk er greiaast å skrive, og det er nok for meg. Pluss at det har ein vakker klang og alt det der.

Eivind Borud i samtale med Anniken Førde i bladet EG

Å misjonera

Å misjonera kan ein gjera på mange ulike måtar. Eg trur det ville funke å seie framfor ei folkemengd: «Skriv nynorsk fordi det er vakkert.»

Eivind Borud i samtale med Anniken Førde i bladet EG.

Hald uppe latinlinna, skriv Vestmannalaget

Vestmannalaget hev etter vedtak i møte sendt denne fråsegni til statsråd Gudmund Hernes i Utdanings- og kyrkjedepartementet, og til Fylkesordføraren i Hordaland:

I pressa er det meldt at Katedralskulen i Bergen kjem til å leggja ned latinlinna, og grunnar er gjevne for det, først og fremst dei nye upptakingsreglane for høgskular og universitet.

Me ser det so at dette ikkje er fullnøgjande grunn til å leggja ned denne kulturinstitusjonen, so gamal som han er

og med det verd han utgjer for europeisk kultur i vårt land.

Dette er ikkje berre ei sak som gjeld byen, men ei nasjonal sak. Der kann me minna um ordi til kong Harald ved årsskiftet, at «eit folk hev ikkje råd til å gjeva upp sine tradisjonar».

Me tel til at styremakterne kostar ut det som må til for å halda uppe latinlinna ved Katedralskulen i Bergen.

*Med venleg helsing
Vestmannalaget
Leidulv Hundvin, formann.*

Studentmållagsmøte med Willy Dahl

Den 23. februar heldt Willy Dahl eit fyredrag i Studentmållaget i Bjørgvin. Dahl nutta ei kåserande form. Han var langdryg, og til tider kunde det vera vanskelegt å fylgja tankeføringarne hans. Dahl syntet like fullt godhug for målsaki, og han sa at han ser positivt på framtidi for nynorsken.

Møtestyraren, Hans Olav Brendberg, hadde djupa ut emnet for kvelden slik: Sume segjer at Noreg er eit land der folk hev respekt for ulike språkvariantar. På same tid lever me i eit bokmålsvelde som underkuar det språklege mangfeldet. Korleis kann me då utvikla språkleg toleranse? Dahl innleide med å visa til den rådrike posisjonen norskdansken hev i media. Og han uppmoda alle målstudentar til å lata vera å kjøpa avisor som neittar nynorske bladfykar å skriva på nynorsk.

Seinare i utgreidindi sa Dahl at Vestmannalaget og riksmaalsråsla vil vera viljuge til å leggja større tyngd attum målnormi enn attum språkbruken til den einskilde målbrukaren. Folki i Landslaget for språkleg samling vil derimot leggja meir tyngd attum målbruken til den einskilde målbrukaren enn attum normi, sa Dahl.

Dahl peika elles på at me må skilja millom den luten av målordskiftet som umfattar medvitne fyrestellingar og den luten som gjeld umedvitne fyrestellingar. Me må klårgjera kva som er medvitne fyrestellingar og soleis koma fram til kva me kann diskutera, men me må vera opne for at målstriden òg femnar um kjenslor og haldningar som er umedvitne og naturgjevne.

Det er nær sagt umogleglegt å læra bergensarane trikynssystemet. Det glid ikkje inn for deim. «Eg» og «ikkje» er

berre norskrøtt kakepynt, sa Dahl noko lenger ute i fyredraget. Målet hev eit kompakt formverk, og det nyttar ikkje å syna til sosiolektar med trikynssystem, for dei finst ikkje, heldt Dahl fram. Til yvermål vil bergensarane segja til ein målmann: «Eg er like god norsk som du.»

Me er komne til vefs ende med tilnærningspolitikken, slo Dahl fast. Bokmålet vert ikkje meir norskt, og nynorsken kann ikkje gjeva slepp på meir. I tilfelle nynorsken opnar for endå meir valfridom, vil vestmennerne få rett i spådomarne sine. Det som stend att er no ein fredeleg sameksistens millom målformerne. Slik slutta Dahl.

Møtelyden var ikkje samd med Dahl. Framtidi for det norske målet ligg ikkje i å vera eit 17 prosents mål. Skal det norske målet halda fram med å vera ei offisiell målform, må me koma vidare. Elles vert me den siste ættleden som skriv nynorsk. Meinte Geir Martin Pilskog. Det verka som Dahl korkje vilde kommentera den indre ideløysa og tiltaksløysa i målrørsala eller det umfattande hovudmålsbytet millom nynorske gymnasiastar og studentar.

Eg diskuterer ikkje med målfolk, for då gjev eg gratisargument til motmennerne våre, sa Dahl i innleidingi. Vår uppmoding til Dahl må soleis gå ut på at han berre diskuterer med motmennerne til målrørsala, so kann målrørsala få nokre gratisargument! Ordsskiftet med den illgjetne Finn Erik Vinje skulde vera eit godt døme på at Dahl kann tenkja målpolitikk, når han er nøydd til å gjera det (sjá mainummeret av Norsk Tidend 1992).

Lars Bjarne Marøy

Uhøyrande d-ar

Ein falsk d hev lurt seg inn i nynorsk i nokre ord der han ikkje høyrer til, som «øydeleggja, heider, heidra, soknad» o.a. a-ord. Rette framburden er «øyedoddja, hei'er, heira, sokna o.s.b. I norrønt mål er sovorne ord alltid skrivne med «ed», stungen d, og ikkje med d. D-framburden her er innlærd frå bokmål og er eit uturvande og stillaust innbrot i målet.

Beste motrådi mot denne utamen hadde vore å skriva stungen d allstad der d-en (og t-en) ikkje er høyrande men høyrer til skriftbilalet. Men det er ikkje nokon trollskap å lesa rett som det er heller, regelen er at einskild d etter vokal skal vera daud. Nokre fåe gamle undantak er lette å læra, som i «Gud», «nåde», «både». Det er viktig å avgrensa desse stilbroti og ikkje sleppa laust dette ugraset.

Skjoldtun den 10. februar 1993

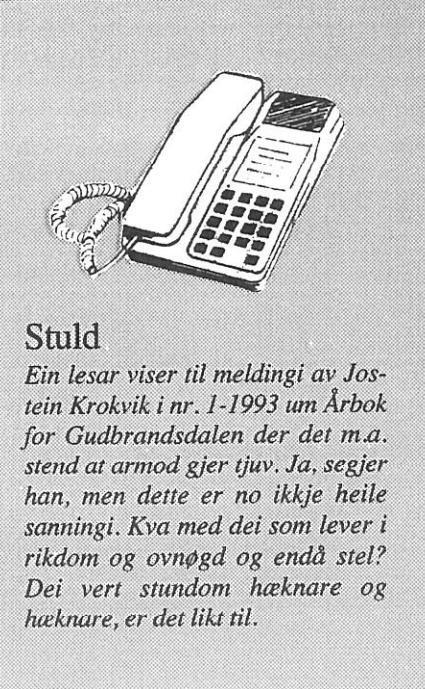
Helsing
Egil Lehmann

Aktiv «Fjellbekken»

Spelemannslaget «Fjellbekken» i Bergen hev halde årsmøte i Gimle. Der kunde styret leggja fram ei årsmelding som fortalde um eit aktivt arbeidsår, med 25 øvingskveldar, og med spelning på festar og møte. Laget hev 37 medlemer, og heile 5 heiderslagsmenn. Unge spelemannsemne er komne til, og laget driv upplæring i spel. Heiderslagsmennene er Anna Bjørndal, Halvor Sørsdal, Oddmund Dale, Ludv. Jerdal og Finn Vabø.

Asbjørn Rivenes vart attvald til formann; i styret elles er Magnus Skauge, Oddmund Dale (kassastyrar), Salmund J. Jarane (skrivar), Alf Dalheim. Varamenn vart Hilde Saxsæter, Reidar Frøystad og Vidar Fjæreide. Og til ettersynsmenn vart attvalde Ludv. Jerdal og Henrik Børslid.

Elles lydde felone lengste tidi på kvelden, men ved kaffibordet vart lagssaker dryfte.
L.J.



Stuld

Ein lesar viser til meldingi av Jostein Krokvik i nr. 1-1993 um Årbok for Gudbrandsdalen der det m.a. stend at armod gjer tjuv. Ja, segjer han, men dette er no ikkje heile sanningi. Kva med dei som lever i rikdom og ovnøgd og endå stel? Dei vert stundom hækna og hækna, er det likt til.

Tak vare på Nynorsk Salmebok!

Utrøyttelege Per Spilling, organist i Tinn, minner oss um det syrgelege skiftet av *Nynorsk Salmebok* til den sokalla Norsk Salmebok. Nynorsk Salmebok hev vorte kalla - og var - ei klassisk perle av stort format, og nynorske salmar frå denne salmeboki song seg i si tid inn i det norske folket so djupt og sterkt at det nærrast måtte barbarar til for å fikla med dei. Umsette salmar i den klassiske norske formi var stundom betre enn orginalutgåva!

Barbarane fanst. Folket ynskte aldri noko salmebokskifte. Arbeidet med den nye salmeboki vart gjort av ei offentleg nemnd, studd av kyrkjeleg toppbyråkrati. Utvallet for nynorsk var ofte reint dilettantisk. Um bokmålsalmane skal me ingenting ha sagt. I eit innlegg i Sunnmørsposten 4/2-1993 upplyser Olav Fure at salmeboknemndi med si framferd endåtil greidde å få sokneråd til å velja den nye salmeboki fyrr salmeboki var prenta og kjend av kyrkjelydane!

Nynorsk Salmebok hadde på lag like mange

norskdanske bokmålssalmar som Lanstads revideerte salmebok hadde nynorsksalmar. Ved gudstenesta skulde i båe høve eit minstetal av sungne salmar vera på sidemålet. Det var ei rimeleg og røynleg måljamstellung både for bokmålskyrkjelydar og nynorskkyrkjelydar. Norsk Salmebok hev kring 40% nynorsksalmar. Det er, attåt den norskspråklege hjelpeøysa, det motsette av jamstelling; det er ein parodi. Det finst utrøye sognor um kyrkjeterinarar som ved salmebokskiftet sanka i hop Nynorsk Salmebok i kyrkja og brende bøkene. Venteleg var dei velmeinande nok, men det ligg nær å spryja etter kulturelt innsyn hjå den som brenner kulturskattar på bokbål. Per Spilling oppmodar både einskilde og kyrkjelydar um å taka vel vare på alt som finst att av Nynorsk Salmebok. Og det er ei uppmoding me skriv under på. Kanskje kjem den dagen då Nynorsk Salmebok får stort verd i pengar. Og kanskje skal salmesong på klassisk nynorsk få ei etterføding.

Ny nynorsksiger - Bokmålet fell i Vågsøy

Det hev historiske årsaker at sentrumskrinsen i Vågsøy i Ytre Nordfjord hev vore ein anakronistisk bokmålsbastion i nynorskfylket Sogn og Fjordane. Like anakronistisk hev måløybladet Fjordenes Tidende vore, både namnet og det mykke bokmålsmerkte innhaldet. Då det no i vinter vart tale um å gjera nynorsk til styringsmål i kommunen, la bladet seg på eit lågmål i agitasjonen. Og sume i formannskapet freista gjera framlegget um målskifte til lått.

Men i kommunestyret gjekk det slik at nynorsken vann ein halv siger, eller vél det. Vågsøy kommune krev heretter alle offentlege skriv til kommunen på nynorsk, og Vågsøy

vert heretter å rekna for målkommune. Derimot fær kommuneadministrasjonen framleis høve til å bruka båe skriftmåli. Dette vedtaket vart gjort med 19 mot 18 røyster.

Um nokre år hev truleg nynorsken vunne alle skansar i Vågsøy, skriv Gula Tidend. Og Atle Faye, dagleg leidar i Noregs Mållag, er etter same avis glad fordi Sogn og Fjordane hev vorte godt som reint målfylke. Utviklingi var sers stor i saki, segjer Faye, frå flir i formannskapet til eit vedtak i kommunestyret som aukar sterkt nynorskbrukaen i kommunen.

Siste ordet er ikkje sagt i saki, segjer ordføraren i Vågsøy, Olav Horn, til Gula Tidend. - Me tek ho uppatt på ny um nokre år med nytt kommunestyre i salen.

Blindveg

Det er framimot ålmenn semja millom tenkande målfolk no um at den tilsikta målblendning og samnorskeksperimentet, offentleg iverksett frå 1938, hev vorte katastrofal for norskmalet og er ein blindveg. Derimot er det enno ymse slag tankar um korleis me kann berga oss inn att på rettare kurs. Du kann ikkje gå attende, det nyttar ikkje, segjer sume, og tenkjer då på målformene frå fyre 1938.

Me trur at dei tek i miss. For det første var villferdi som tok til i 1938 ingen veg frametter. Det var svart språkleg reaksjon, hev soga synt. Eller i beste fall eit dilettantisk eksperiment i blinde. Det norskrøtte skriftmalet var i jamt framsig fyre 1938, men snart vart framgangen vend til endelause ytre atterslag og indre uppløysing.

Å sökja til hovudtyngdi av skriftmålsformene frå fyre 1938 er ikkje å gå attende. Det er å gå vegn fram.

Når du kjem inn på ein blindveg, er det berre ein måte å koma derifrå på. Du må gå blindvegen til utgangspunktet; so kann du velja ei rettare leid. Yverført på målstoda tyder dette at norskrøtt skriftmål i lang tid nok bør godtaka og tola heller stort mangfelde, venteleg større enn i dag, stortyngdi av tradisjonelt mål må verda valfritt i skulen - same um sume reine ordskrivingsavbrigde truleg skadelaust kunde takast burt. I umgangen deretter er det so rimeleg å rekna med større friviljug - av nokre kalla «naturleg» - nynorskspråkleg einskap.

Jarl

Ei uvenleg handling mot Island

Vestmannalaget med sterkt fråsegn um «Kyrre-monumentet»

Vestmannalaget hev frå siste møtet sendt ei fråsegn um «Kyrre-monumentet» til Bergen kommune ved ordførar Bengt Martin Olsen. Der heiter det:

Vestmannalaget samla til møte i Bryggens Museum, og med utsikt derifrå til Snorremonumentet, hev dryfta den nye planen um eit «Kyrre-monument» som Bergens Tidende gjorde kjent i eit stort uppslag 8. februar i år. Der heiter det at bilethoggar Knut Steen er tilbake med ei umarbeidning av det monumentutkastet som bergensarane og Bergen by vraka med stort fleirtal i 1970-åri.

Det hev undra oss storleg at det no vert klårlagt at ei liti arbeidsgruppa hev arbeidt i duldo og orientert sentrale politikarar um planane, og at dei no nærast slår fast at saki er avgjort, og at monumentet skal reisast på Dreggsalmenning i 1994. Me hev vanskar med å skyna at det kan vera demokratisk framgangsmåte at nokre få avgjer ei sak som denne på fyrehand.

Vestmannalaget hev ei kjensla av at dei som stend attum denne monument-planen ikkje kan ha den rette historiske bakgrunnen. Laget vårt stod i brodden for det arbeidet som førde til Snorremonumentet på Island og i Bergen. Bak det tiltaket låg det ein innsats og ei gjevargleda som er nokso ukjend for dei yngre i vår generasjon. Og det er serleg *plasseringi* av eit moderne «Kyrre-monument» framfyrte Vigelands monument av Snorri Sturluson som hev vekt både undring og sorg.

Me ser oss no nøydd til å minna um *bakgrunnen* for at Bergen fekk sitt Snorremonument. Ideen um eit monument av Islands og Noregs store sokeskrivar vart boaren fram av diktarpresten Anders Hovden. I Vestmannalaget og Vestlandske Mållag vart tanken målboren i 1919, og dåverande formann i i Vestmannalaget, C.S. Bugge, som også var borgarmeister i Bergen, kalla inn til skipingsmøte i ei *Snorrenemnd*. I den nemndi vart vestmannen professor Torleiv Hannaas den fyrste formannen. Landsinnsamling vart sett i gang, og vår store bilethoggar Gustav Vigeland tok på seg å laga monumentet.

Det tok tid, men Snorrememndi arbeidde målmedvite. Krigen i 1940 førde til utdrygjing i nokre år. Men målet var heile

tidi klårt nok: Dette skulde vera ei norsk nasjonalgåva til Island og til byen Bergen. Her skulde monumentet reisast på Dreggsalmenning, nær Mariakyrka der historikarane sa at Snorri Sturluson hadde lydd messa når han var på vitjing i Bjørgvin.

Monumentet vart reist på Reykholt, i Snorres eige rike, i 1947. Det var avduka av dåverande krunprins Olav, og ei stor Snorreferd med framståande representantar for riksstyringi og samskipnader var med. Frå Bergen m.a. dåverande ordførar Nils Handal og tidlegare ordførar Asbjørn Stensaker. I det året var bondehovdingen statsråd Johan E. Melby formann i Snorrenemndi.

Året etter, i 1948, avduka krunprins Olav Snorremonumentet i Bergen. Då var Bergens tidlegare ordførar Asbjørn Stensaker formann i Snorrenemndi. Island hadde offisielle representantar på høgtidi, alltingsmennene Jon Palmason og Jonas Jonsson. Den kjende vestmannen sousjef Anders Skåsheim i Vestlandsbanken var heile tidi skrivars i Snorrenemndi, og han hadde etter rådleggjinger med dåverande ordførar Nils Handal fenge lovnad på at monumentet kunde reisast på Dreggsalmenning. Samstundes fekk Islandsvenner i Bergen løyve til å setja opp ei flaggstong framfyr monumentet. Der kunde det islandske flagget heisast på serskilde høgtidsdagar, m.a. 17. mai og 17. juni.

No les me i Bergens Tidende at flaggstongi skal burt, og at eit nyt «Kyrre-monument» skal få plass der. Det skal skyggja for Snorremonumentet. Me vil sjå dette som ei uvenleg handling frå Bergen by, både mot Island og mot dei mange kringum i heile landet som var med på nasjonalgåva til Island og Bergen. Ingen kunde vel tenkt seg at det i året 1993 kunde koma eit framlegg um å plassera ein modernistisk «Kyrre-hest» framfyr den store sagaskrivaren.

Utan at me no vil vurdera det nye monument-utkastet må det vera tillate å reisa spørsmålet um ikkje sjølve *Bryggen* er det beste monumentet Olav Kyrre kan få. Lenge vilde mange rasera *Bryggen* og reisa moderne forretningsbygg der. Men *Bryggen* vart berga, etter ei ålvorleg bybrandherjing, og av UNESCO er *Bryg-*

gen

förd på lista yver dei viktigaste kulturskattane i heile verdi. Det vil undra oss storleg i fall dei som no styrer byen vil plassera eit modernistisk stålverk i eit millomaldermiljø som er heilt unikt.

Med dette brevet til ordføraren bed me dei styrande i Bergen um å segja nei til framlegget. Og vil de plent reisa eit minnesmerke yver ein konge som «alt hever sett seg synlege minne», so finn ein heilt annan stad enn Bryggen.

Bergen 18. februar 1993.

Med vyrdsam helsing
VESTMANNALAGET
Leidulv Hundvin, formann.

Stor aktivitet i Kyrkjessogelaget

Både årsmelding og rekneskap som Kyrkjessogelaget for Bjørgvin bispedøme la fram på årsmøtet sitt på Bryggens Museum i Bergen vitna um eit aktivt arbeidsår. Årboki var god og innhaldsrik, og det vert arbeidt med å få skikk på arkivet. I samband med årsmøtet vart det halde eit arkivseminar på Statsarkivet i Bergen. Fyrelesarar der var statsarkivar Egil Øvrebo, fyrstearkivar Yngve Nedrebø, sokneprest Stein Eirik Foss og formannen fyrstelektor dr. theol. Oddvar Johan Jensen. Dei two sistnemnde tala um kyrkjehistoriske utfordringar i Bjørgvin i norsk og nordisk perspektiv.

Årsmøtet valde uppatt Oddvar Johan Jensen til formann, og til styret Per Inge Eide (attval) og Ivar Molde (ny). Att frå fyr stand Nils-Aksel Mjøs og Knut Ingebrigtsen. Varamenn vart Ingrid Gjertsen, Stein Eirik Foss og Hermund Slåttelid. Til revisor vart Anna Sylvia Haukås attvald. Kassastryrar er Kristen Øgaard.

Dei seminari som laget hev skipa til, hev alle vore fullteikna.

Ved opningi av årsmøtet heldt presten Nils-Aksel Mjøs andakt.

L.J.

Kunstdebatt i Bergen: (Klypp frå Dagen)

«Spar Bryggen for stålmonumentet til Steen»

-Kunstnertsamfundet i Bergen, samlet til årsmøte 22. februar 1993, vil på det sterkeste henstille til byens myndigheter å ikke plassere Knut Steens stålmonument midt i det unike og velbalanserte historiske miljø som Bryggen representerer. Kunstnertsamfundet anbefaler i stedet å placere et eventuelt monument ved Kulturhuset på Verftet, der det vil kunne bidra til å øke publikums interesse for stedet og det som foregår der.

Denne uttalelsen er sendt til Bergen kommune ved ordfører Bengt Martin Olsen.

Årsmøtet var godt besøkt, og årsmeldingen fortalte om et aktivt år med skiftende programmer. Ellen Johanne Brun ble gjenvalgt til formann med akklamasjon. Rene Verbraeken ble gjenvalgt i styret, og i stedet for Sigrid Schjøtt som ikke ønsket gjenvalg ble Mi Rieber valgt. Gjenstående i styret er Else Haadem Erstad og Lise Landmark. Varamenn ble Annefi Grieg Moe, Gunnar Gilberg og



OLAV KYRRE? Vi kan grue oss hvis dette kjempemonster blir satt opp på Dreggsalen menningen, på plenen fremfor statuen av Snorre, mener Lise Landmark.

«Hva har dette stålplatevirvar med Olav Kyrre og hans tid å gjøre?»

Monument med gufs av kaos og kulde

DEBATT: Knut Steens stålmonument av Olav Kyrre har skapt sterkt debatt i Bergen.

FAKSIMILE FRA BERGENSAVISEN

Inga Johanne Jebsen Hove. - Inger Lindstrøm ble gjenvalgt til kasserer, og Johanne Fogge og Eugen Sivertsen til revisorer.

Udstillingskomite: Ellen Johanne Brun, Rene Verbraeken, Tit Mohr, Eugen Sivertsen og Lise Landmark.

Fiolinisten Egon Stolt-Larsen og pianisten Annefi Grieg Moe tolket i to avdelinger musikkstykker av Schubert og Corelli-Leonard.

Skal Bergen påtvingast eit «Kyrre-monument»?

Av Ludv. Jerdal

«Ikkje gjev deg, Ruggen! Ikkje gjev deg!» ropa ein bonde til veren sin. Han åtte ein liten ver som han kalla «Ruggen». Og då den veren kom i slagsmål med ein mykje større ver ifrå grannegarden, so vilde eigaren av «Ruggen» plent at hans ver skulde vinna i dragsmålet. Dei two verane tok nye tilsprang. Dei stangast so det skrall i hovudi deira.

Og den minste, «Ruggen», gav seg ikkje fyrr han låg daud på valplassen. Då gjekk eigaren burt til han, sparka so vidt i han, og han sa: «Ruggen, du var ein tapper helt!»

Då eg såg i bladi at ei liti gruppa i Bergen hev teke uppatt den saki um eit «Kyrremonument» som bergensarane og til sist bystyret sa eit avgjort nei til i 1970-åri, måtte eg tenkja på denne gamle soga um vesle «Ruggen» som forfattaren Hans Seland fortalte når han vilde skapa moro i ein festlyd.

Det er mange i Bergen og i landet elles som minnest den intense debatten um utkastet som skulde støypast og setjast opp på Ole Bulls plass. Folk tykte at det hadde skap av ei «tremerr», og forfattaren Karl Øvreheit frå Lindås skreiv: «Vil bergensarane reisa ei tremerr yver seg sjølv, so lat dei berre det!»

Men bergensarane hadde betre kunstsmak. Dei sa nei so det gav etterklang, både i pressa og i møtesalar.

No er debatten i full gang att. Asbjørn Herteig og Anders Kvam og nokre til hev gjort upptaket. Eit nytt og mykje større utkast er laga. Og då Asbjørn Herteig vart spurd i Radio Vågen um kvifor dei hev teke denne stridssaki uppatt no, so svara han at det i fyrste rekka er for å gjera god att den påkjennings som bilethoggaren, Knut Steen, vart ute for i 1960- og 70-åri. Og so ynskjer dei seg eit moderne monument. Og det skal reisast på Dreggsalen.

Anders Kvam er ikkje snaudare. Han hev sagt i eit intervju at «Kyrremonumentet» skal avdukast på Dreggsalen i 1994.

Trur desse herrar at dei er dei mektugaste i Bergen? At dei nærast styrer einveldig? Enno hev ikkje det nye utkastet til Kyrremonument vore dryfta i eit einaste kommunalt utval. Men me les at det skal verta billeg: Berre 700 000 kronor eller derikring.

Og ordskiftet som alt er i full gang stadfester at upptaksmennene fyrebils hev uppnådd at publikum gjeng sterkt ut mot kunstnaren og utkastet. Denne gongen òg. Korleis vil dei verna han imot dette? Ved å setja forbod mot meiningsytringar?

Det rheto-romanske målet

Av Sverre Wetteland

Den katalanske skalden, Jacinto Verdaguer, likna ein gong det rheto-romanske målet med ein purpurflik frå togaen å Roma aeterna, som vart boren nordyver og so sett fast på toppane å dei rhetiske fjelli. Og dette er ingi dårlig likning. Soga fortel at romarane hertok det noverande Sveits, og dei gav staden namnet Helvetia. Vidare under keisar Augustus hertok Tiberius og Drusus i år 15 f. Kr. eit umkverve der dei skipa til provinsen Raetia. Denne strekte seg yver det noverande Vorarlberg og Tyrol i Austerrike pluss lutar av Bayern og Würtenberg i Tyskland.

Romarane stod fyre stjorni av provinsen, og fylgjeleg hadde dei den militære og lovgivande makti. Soleis vart latinen eit yverklassemål, rett nok ikkje i den formi han ligg fyre hjå Caesar og Cicero, men eit slag vulgärlatin som sidan gav upphav til dei romanske måli. Det vil med andre ord segja at ålmugen tok til å apa etter målet hjå yverklassa, men dette greidde dei berre so måteleg. Der vart mykje substrat frå dei måli som rådde grunnen fyre romarane kom. Soleis voks m.a. rheto-romansk fram.

Målet i dag

I dag hev um lag 0,9% av folkesetnaden i Sveits rheto-romansk til morsmål. Alt i 1527 låg der fyre eit historisk-politisk epos av Gian Travers, men først i 1938 vart målet godkjent som det fjorde nasjonalspråket i Sveits. Um lag 50 000 ibuarar nyttar dette målet dagleg både i tale og skrift, desse brukarane finst i den austlege kantonen *Graubünden* (fransk *Grisons*).

Men no er det ikkje færre enn fem avbrigde av rheto-romansk berre innanfor Graubünden. Desse avbrigdi er, dersom me byrjar i nord og gjeng mot sudaust: *Surselvisk* (kring det øvre laupet å elvi Rhinen), *sutselvisk*, *surmiran* (i Mittelbünden), *oberengadinsk* (øg nemnt som *puter*) og *unterengadinsk* (øg nemnt som *vallader*, d.e. «dølamål»). Elles lyt nemnast at eit sjette avbrigde, *friulisk*, som er det mest brukte, vert nytta av 450 000, då serleg i Austerrike og saman med ei sjuande grein, *dolomittisk*, òg i Udine i Nord-Italia. Ein skal ikkje undra seg yver dei ymse avbrigdi, då det er i Alpe-umrådi ein finn dei rheto-romanske målføri. Høge fjell og djupe alpedalar verka som stengslor, og fyrr i tidi hadde dei heller lite

vedskifte med kvarandre. Skilnadene er likevel ikkje større enn at brukarane av dei ymse målføri utan vanskar skjørnar kvarandre.

Det hev gjennom tidene vore gjort ikkje fåe freistnader på å skipa ei sams norm, men det hev som oftast stranda. I 1982 kom ein til sist fram til ei slags norm, nemnd som *rumantsch grischtun* (grischun: d.e. frå Grisons/Graubünden). Som det vil ganga fram frå namnet, so er denne normi tufta på dei ymse avbrigdi i Graubünden. Men tilskipingi av denne normi hev ikkje vore serleg vellukka, og det hev til no vore vandt å få henne ut til ålmenn bruk. Ho ser ut til å lida same lagnaden som sammorsken hjå oss. Difor ligg rheto-romansk fyre i alle avbrigdi utan sams norm, både i tale og skrift.

Skriftavl

Det er åfått

m e d
skriftlege
kjeldor frå
tidi fyre
Trusumboti
i byrjingi av
1500-talet. I
motsetnad
til Noreg
(her gjekk
det norske
skriftmålet
under ved

<i>Sursilvan</i> (surselvisk)	<i>Surinam</i>	<i>Unteren-gadinsk</i> (vallader)	<i>Rumantsch</i> (grischun)	Norsk
pasch	pasch	pasch	pasch	fred
alv	alv	alb	alv	kvit
sempel	simpel	simpel	simpel	einfeld
ura	ura	oura	ura	time
sedisch	sedesch	sadesch	sedesch	sekstan
gie	gea, ea	schi	gea	ja
jeu	ia	eu	jau	eg
aur	or	or	aur	gull

Trusumboti), tok trusumbotsmennene folkemålet i bruk ved utgjeving av salmar og bibeltekster, og der ligg fyre nokre salmar og bibeltekster på unterengadinsk (vallader) frå 1500-talet. Men då skjøna dei katolske geistlege at det var betre å vera fyre var enn etter snar, og soleis kom avbrigdet surselvisk (eig. «som ligg ovanfor skogane») til å liggja fyre i skrift, og bruk av latin vart tona ned. Hjå hine avbrigdi, sutselvisk (eig. «som ligg nedanfor skogane»), oberengadinsk, dolomittisk og friulisk vart det skapa interesse først ved nasjonalromantikken, og dei fleste skriftstykki på desse målføri er frå det 20. hundradåret.

I tillegg til nemnde Gian Travers frå 1500-talet finst det ein rik bokheim på rheto-romansk. Det vil føra altfor langt å greida utførleg ut um denne bokheimen. Frå unterengadinsk (vallader) lyt likevel nemnast skalden Cla Biert (1920-1981), og lyrikarar som Peider Lansel (1863-

1943) og Andri Peer (1921-1985). Frå det surselviske målvaldet lyt nemnast lyrikarar som Giachen Caspar Muoth, Sep Modest Nay, Gion Antoni Huonder, Alfonz Tuor, Gian Fontana og Sur Gion Cadeedi. P. Maurus Carnot hev skrive både prosa og poesi.

Målet

Alle interesserte kan sjølvsgåt læra rheto-romansk, men det er ein stor fyremon å hava kjennskap til fransk og/eller tysk på fyrehand, då lærebøkene ligg fyre på desse måli. Den einaste staden i Norderlandi der ein kan studera rheto-romansk, er ved universitetet i Oslo ved det romanske fakultetet. Lærebøker og ordbøker finn ein i universitetsbokhandelen.

Her ligg dessmeir fyre eit yversyn over nokre skilnader i dei rheto-romanske måli i Graubünden:

Korleis ser so målet ut? Her er ei målprøve frå surselvisk:

Il lunatg romontsch

Il pievel romontsch avda en las vals grischunas. El ei bia pli pigns che la naziun tudestga, franzosa e taliana. Ils Romontsch ei il pli pign pievel en Svizzera. Tut las autres naziuns ein pli grondas. Mo il lunatg romontsch ei buca means bials e sonors ch'ils lunatgs de nos convischins. El ei era gest aschi vegls sco tschels e sia derivonza ual aschi nobla. A mintga carstgaun ei siu lunatg il pli car. El ei in de ses pli custeivels beins.

Ils Romontsch ein tschinclai de pievels gronds e pli ferms. Ils prighels per nies lunatg ein gronds, pli gronds seigi nies vuler de salvar el. Il pli prigulus inimit de nossa faviala ei l'indifferentad; siu meglier e pli ferm rempar ei noss'amur e la

Til s. 9

Den nasjonsberande rolla til målrørsla

Av Lars Bjarne Marøy

Stødt og stendigt hev det i målideologisk samanheng vorte peika på dei store samfundsendringarne som bar til i dei fyrste etterkrigsåri og i tidi fram til umlag 1970. Det er mange som meiner at dei samfundsendringarne som tok form i 50-åri, hev havt meir å segja for den målpolitiske utviklingi enn sjølve utformingi av målet. Det vert ofte vist til at bylagingi og flukti frå landsbygdi var orsak til målnedbrotet. Ein slik tankegang kann anten føra til bygdeelsk eller til ei lagnadstru på at utviklingi tynnar ut grunnlaget for eit norsk skriftmål og for tankar og fyrestellingar um eit upphøgd normaltalemål.

Prestisjemål

Det me heller bør freista å setja oss inn i, er kva for ein ålmenn kulturverdi som ligg i det norske målet. Det hev vore slik at dei som hev gjort krav på å vera nasjons- og kulturberande fyrst og fremst hev gjort krav på å vera det gjennom målet. Målet deira var fagert og lærd og bar med seg klare tankar og fyrestellingar um kva som var vænt og kva som var stygt mål, hævdva dei. Det var deira språklege kompetanse som vart mest dyrka. Gjenom bøker og blad vart det slege fast kva som skulde vera umgangstonen millom dei kondisjonerte og dana nordmenn. Hævskapen med den språklege kompetansen til medlemene av det norske hopehavet, vart framført som ein modell for folket. Dei som vilde fremja norsk mål i staden, kunde ikkje gjera seg nøytrale til spørsmålet um vænleik. Skulde dei kunna spela ut dei beste korti dei hadde på hand, måtte deira mål gjerast so vænt som råd var. Dei laut satsa på å riva mest mogelegt

Frå s. 8

voluntad resoluta de mantener en flur il plaid e la viarva dalla mumma.

Translaziun/umsetjing:

Det (rheto-)romanske målet

Det (rheto-)romanske folket bur i dei grischunske dalane (d.e. dalane i Graubünden). Han (d.e. tjoden) er mykje mindre enn den tyske, franske og italienske tjoden. Den (rheto-)romanske tjoden er den minste i Sveits. Alle dei andre tjodane er større. Men det (rheto-)romanske målet er ikkje mindre vent og klangfullt enn målet hjå hine landsmen-

av arrogansen og godmæta burt frå det norske målhopehavet.

Smånsktilhengjarane ignorerte i altfor stor mun at dei norske innslagi i det norske målet let seg ikkje måta inn i talemålet til dei som høyrde heime i det norske målhopehavet. Tankarne og fyrestellingarne um eit upphøgt sammorsk talemål, eit sammorsk daningsideal, vart for uklare. Dialektarne hadde so mange sereigne og sernorske drag at det vart vanskelegt å avgjera kva som vart vulgært



Lars Bjarne Marøy som hev skrive dette stykket er fødd 17.1.1971 i Bjørgvin. Han er oppvachsen og bur i heimbyen, og han studerar no historie. Han vart med i Vestmannalaget då han kom under vîr med at morfar hans, Olav Lavik frå Hosanger, hadde synt stor ihug for saki; han var godt som alltid på målsamlingar i Bjørgvin um fyresumrane. Som lesarane visseleg hev merka seg, er Lars Bjarne Marøy ein trottig medarbeidar i Vestmannen.

og kva som heldt estetisk mål innanfor det norske målhopehavet.

I 1920- og 1930-åri hadde det norske målhopehavet vorte fylgt av alle samfundslag, um enn ikkje av alle nordmenn. I høgtidelege situasjonar snakka ein norsk høgprestisjemål. Denne daningi hev stade seg like fram til i dag i ei etter måten ubrigda form. Målrørsla kjempa imot denne daningi og for ei norsk daning. Grunnlaget for målrørsla var det høgnorske daningsideal, som tufta seg på dei norske talemålsprinsippi. Det var dei norske talemålsprinsippi som gjorde det høgnorske daningsideal til eit meir autoritetsfullt daningsideal enn det norske mål. Ein greidde å gjeva eit sannare inntrykk av norsk mål enn dei greidde det innanfor norske mål. Det høgromantiske, uppnorska norske målet vart lättelegt i samanlikning.

Dersom ein skulde ha vunne fram med det norske målet både i by og på land, laut det inntrykket slettast ut at bygdemåli var vulgære og at eit yverordna sammorsk skriftmåls- og talemålsideal styrde og rådde med den nasjonale eigenarti. Ein måtte ha gjenge i ein open og fordomslaus dialog med riksmålsfolki. Utrøytelegt måtte ein ha hamra inn at det er dei norske talemålsprinsippi som er grunnlaget for eit norsk kulturelt og nasjonalt talemålsideal. Me hadde trunge våre beste folk til eit samla folkeopplysningsarbeid. Me hadde trunge tverrpolitisk og full departemental uppslutnad um at det norske målet skulde få dei same tevlingsvilkåri som norske mål. I staden upplevd me at den nynorske målkonsulenten vart sparka til fyremun for ei sammorsk språknemnd.

Å ride two hestar

Smånsktilhengjarane hev jamt og trutt klaga yver det offentlege byråkratiet. Det offentlege byråkratiet hev vore so rangviljut til å hevda norsk mål, hev dei sagt. Men kven var det som gav seg til å snakka um eit sammorsk/smånsk skriftmål når det mest galdt um å få byråkratiet til å nytta norsk mål? Det var sammorsktilhengjarane. Det er ein blank ettergjevnad og ein surmulen ettersleng å snakka um at styremakterne var uviljuge til å hjelpe fram det norske folkemålet. Slik sammorsktilhengjarane til tider hev definert ordet folkemål, og serskilt slik dei definerte det i 50-åri, kann ein knapt gjeva

Til s. 10

Sverre Wetteland

Til s. 9

ordet eit kontinuitetspreg som peikar ut yver det kvar einkild er viljeg til å leggja i det. Ein kann ikkje klandra det offentlege byråkratiet for at smånorsktihengjarane sala på two hestar og vilde fremja både den smånorske norsken og den uppnorska norskdansken, utan at dei såg seg i stand til å rida med meir enn ein hest. Norsk-dansken fylgde sitt estetiske daningsideal, og slik som folkemålsinnsLAGI ovra seg i norskdansen kring 1950, var dei meir til skam enn til sjølvbyrgskap for dei som hadde deim i dialektien sin.

Fyrrein sette i veg med den einsrettande, tankelause og beint fram forhasta samnorskpolitikken, hadde i-målet størst uppslutnad, jamvel på stader der ein skulde tru dialektgrunnlaget for det ikkje fanst. Problemene for målrørsla i 30-åri var ikkje utsjånaden til målet. Det var heller det at so altfor få fekk koma i samband med norsken. Utsjånaden til målet vart fyrst eit problem i 50-åri. Når ein norska ned norsken med mynster i det norskanske målet, so miste norsken den sernorske identiteten som målet hadde havt i 30-åri.

Koht-målet gav ingen framgang

Folk fekk jamt høyra at samnorsken var det moderne, og det som høyrd framtid til. Velklangen i målet var mindre viktig, heitte det seg. Når det var slikt snakk innanfor målrørsla, vende mange seg vekk. Den opne horisonten mot soga, og viljen til å byggja og reisa eit norskt daningsideal på estetisk grunn, vart eit privilegium for deim som vilde godtaka dei målpolitiske spelereglarne til den norskmaleseliten som var dei sjølvutnemnde førarane attum samnorskpolitikken. Under skuldingar um lovlaus og reaksjonær framferd hev smånorsktihengjarane freista forklåra tilbakegangen for det høgnorsknære målet utifrå den tanken at den høgnorske målreisingi, slik ho vart førd fram til 1938 og slik i-målsstyret førde henne vidare fram til 1957, var til fanychtes. Det moderne drabantby- og fritidssamfundet hev gjort det estetiske måldaningsidelet og det estetiske målkjensleumgrepet um inkje, hev det vorte sagt. Når smånorsktihengjarane etter 1957 gjorde alt dei kunde til å distansera seg ifrå og avvisa det som hadde vore fleirtalssynspunktet i mållaget, so var det i røyndi å trakka sund tankarne og fyrestellingarne um eit serskilt norsk mål. For endå um dei heldt fram å driva ei nasjonal målreising, so reiste dei eit nytt grunnlag for det norske målet daningsidelet. Dei ættledene som kom til seinare, tapte

kjærleiken til det norske målet. Målreisingi lid enno av det. Koht-målet fekk ha all makt i yver 50 år. I den tidi hev målrørsla i det store og heile korkje tapt eller vunne uppslutnad. Argumenti for «Kohts målform» hev ymsa, men målformi hev ikkje ført til framgang.

Nokre vil innvenda at «Kohts målform» førde til framgang for målsaki i tidi kring målbrigdet i 1938, men dei gløymer både kor liten skilnad det var millom smånorskt og høgnorskt mål i den tidi, og at folk var vande til at det skulde vera jamstelling millom i-mål og a-mål. Det gjekk lang tid før det vart slege fast at i-målet skulde støytast ut for godt. Fleirtalet i mållaget var for høgnorsk med i-mål. På den tidi var det beint fram utenkjøleget at eit mindretal i mållaget skulde få statsstudnad til noko fleirtalet var imot. Det er soleis grunn til å slå fast at målformi spela ei mindre rolla i 30-åri enn i 50-åri.

Resignert haldning

Det vart ikkje lyft fram noko klårt og ålment estetisk og norskt daningsideal som kunde tena til modell for folk flest i 30-åri. Det var nokre svært få målfolk som kunde kveikja tankar og fyrestellingar um eit upphøgd norskt taalemål, men dei var knapt noko kvardagsinnsLAGI i by og bygd.

Spørsmålet laut vera korleis stoda vilde arta seg etter kvart som kommunikasjons-tilhøvi vart betre. Vilde ein få meir norsk på radioen? Vilde ein få betre vilkår for norskmalesbruk i den høgre skulen, i yrkeslivet, i pressa og i samfundet i det heile? Det var i ferd med å leggja seg eit visst grunnlag for målrørsla i 30-åri, men det var for mykje som vilde fram på ein gong. Den resignerte haldningi som kann knytast til at mange med norske målsetnader um å vera nasjons- og kulturberande. Dialektmangfaldet vert tynt av dei breide bymåli. Det er vår uppgåva å lyfta fram det høgnorske folkemålet og dei norske taalemålsprinsippi. Det er på ein slik grunnvoll me kann reisa eit mål som gjer krav på å vera nasjons- og kulturberande for Noreg.

Mange smånorsktihengjarar og norskmalesbrukarar i det heile hev haft møda nok med å skipa ein ny praksis innanfor dei umværi der dei mest hev vanka. All æra til innsatsen deira. Det er like fullt uheppe at det målet som byggjer på dei norske taalemålsprinsippi hev vorte vanæra av mange av dei same. Det er folket som hev måttå bera kostnaden for det.

Utryggleiken og skorten på sjølvkjensla hev ført mange inn i eit endelaust dialektinrvana. Dei hev ikkje evna å taka opp tevlingi med det norskanske målhopehavet. Dei vert sitjande med ein umyndig målkompetanse, medan dei smånorske målfolki med ein myndig og høgnorsknær målkompetanse, er i ferd med å verta utaldra og gå i gløyeboki.

Lyfta det høgnorske folkemålet

Samnorskpolitikken øydelagde seg styggjelegt i 60-, 70-, 80- og til sist no i 90-åri. Sjølve grunnlaget for eit dialektmangfald vart brote ned med samnorskpolitikken. Det vert sagt so fint at her i Noreg kann alle snakka dialekt i nær sagt alle samanhengar. Det er berre det at so lenge den norskanske målprestisjen held uppe eit samsvar millom taalemål og skriftmål, vil dialektarne vera underordna det målet. Dialektarne vil berre vera *ein annan måte* å uttala det estetiske mynsteret til det norskanske målet. Dialektarne er soleis eit klassemål.

Det målet som alt i millomalderen upparbeidde seg tankar og fyrestellingar um eit upphøgd norsk taalemål med utgangspunkt i eit estetisk skriftmåls-mynster, er no nedstøytt til eit lågprestisjemål som ikkje lenger hev klåre målsetnader um å vera nasjons- og kulturberande. Dialektmangfaldet vert tynt av dei breide bymåli. Det er vår uppgåva å lyfta fram det høgnorske folkemålet og dei norske taalemålsprinsippi. Det er på ein slik grunnvoll me kann reisa eit mål som gjer krav på å vera nasjons- og kulturberande for Noreg.

Påskyning til målungdomar

Styret i Halldor O. Opdals fond hev påskyna desse aktive målungdomane med ein jamstor sum - nokre m. a. for artikkelskriving i Vestmannen: Lars Bjarne Marøy, Bergen; Roar Madsen, Myrkved; Bård Eskeland, Oslo; Olav Skare, Kvaløy-sletta; Ingar Arnøy, Nidaros; Olav Helge Øvre, Oslo; Lars Arve Røssland, Bergen; Karl-Johan T. Bruun-Olsen, Levanger; Halldis Furre, Bergen; Turid Furdal, Stavanger; Per Jordal, Bergen; Steinar Aas, Tromsø.

Elles er det gjeve tilskot til Norsk Bokredningslag, Vestmannen, Rauland historielag og Rauland Mållag, Kjell Venås, Toralf Bergwitz, Olav Mosdøl.

Or Tuftekallen 19/11-1992:

Nøgsemd

Av Gunnar Gilberg



TUFTEKALLEN

Gode vestmannalyd. Nøgsemd er eit ord normannen er i ferd med å gløyma - ja, ikkje berre ordet, men heile umgripet. Han veit ikkje lenger kva det vil segja. Rett nok hev me ein filosof, som prøver rettleida folk. Ein som for lenge sidan hev bytt ut bilen med sjøstøvlar og paraply, og på mange andre måtar syner kva me lyst gjera. Men han er altfor få! Nordmannen høyrer ikkje heller. Og ikkje ser han.

Men glor gjerer han. Han køyrer og et og glor.

Køyrer i si eigi doning til det som er att av arbeid, eller til hytta, der han lagar so mykje dyrt bos at han lyst betala ei kvart årsløn for det. Han køyrer til Supermarkedet, der han legg meir pengar for pizza, ships og cola, som han treng til meltingi av det han glor i seg frå blad og skåp. Hev han ikkje nok med Da Capo, Week End og Casanova, køyrer han seinvese til ein Video Shop og hentar seg litt action til natttrøyte. Dagen etter er han so sliten både på kropp og sjel, at han køyrer til lækjaren og fær seg sjukmelding - so mykje han kan eta og glo i fred og ro.

Ja, ja, godtfolk - det er altfor lett å spea. Difor skulde ikkje so mange驱iva på med det, men løvya det til meistrane, slike som han Eskeland-Ivar. Elles kann det jamt høyrist ut som syting, og det er verre enn alt anna.

Difor vil Tuftekallen sjå litt på saki frå hin enden, so å segja.

Det kann vera tankevekkjande å skoda attende til dei gamle storkarane i målrørsla, til dømes, og berre få ein glimt

Meld deg inn i

Ivar Aasen-sambandet

Ivar Aasen-sambandet er ein landssamskipnad som hev til fyremål å berga og dyrka det norske målet på heimleg norsk og norrøn grunn i samhøve med verket åt Ivar Aasen, varna det mot uppblanding, uppløysing og avgloyming, og trottugt arbeida for at det til kvar tid og på alle umkverve kann vera ein fullgod ordleidings-reidskap for nordmenn.

Sambandet er ope for lag og einskildmedlemer.
Lagsfolk kann gjerne vera med i andre mållag.

Lagsskatt for einskildmedlemer 1993 kr. 50,-.

Postgiro 0814 20 27 209

Innmelding til kassastyraren:

Ivar Aasen-sambandet
v/Torolv Hustad
Elvenesvegen 10 C
5050 Nesttun

av stoda deira på ei viss tid. I ei bok um Ivar Aasen skriv Anders Hovden millom anna:

«1879 laag eg faarleg klen i eit kot utan omn, gløymd og gøymd som døyande fugl i ursi. Ein annan heimbygding budde vegg i vegg med meg, eg hadde eit vedtre i sengi, eg skulde banka i veggen med inn til honom, um eg ottast enden kom. Det var Bernt Støylen.

Dermed ein dag so kjem det two mann inn til meg, ein stor og ein liten - tingmannen M. Aarflot og Ivar. Der er berre ein einaste krakk, difor vert dei standande baae.

Dei tok te stridast um, kven som skulde gje meg pengar. D'er ei høgtid umkring den som ligg inni dauden, eg kjende meg liksom heilag der eg laag, men den tanken skaut uppi meg: «Enn um dei hjelper meg baae two.»

Aarflot kom ikkje paa at striden kunde enda soleis; men Ivar slidde verten kr. 50,-: «Stell vel med denne guten, og skulde det turvast meir, so berre kom til meg.» Eg vart so gjenomvarma, eg tok til å frisknast umkring hjarta, eg snudde meg til veggen og gret; det tok te tina isflak nedfor bringa mi.

Daa vende sjukdomen seg, det stod att til liv, for det hev eg ofte røynt, at samhug er den beste helsebot.

Fraa den tid tok han seg sjølvbeden av meg og gav meg kr. 20,- kvar maanad, til eg var ferdig med skulane. Ei vend det var ille med meg, leita han etter meg, og daa han endeleg fann meg, gav han meg kr. 60,- og tala sers kvikt og trøystande.»

I boki er det mange andre døme på korleis dei var nøydde til å streva og vera nøgde med lite og inkje. Men dei hjelpte kvarandre, og dei vaks og bygde!

Tuftekallen vil sjølv sagt slett ikkje attende til slike tider. Men det lyst då finnast noko midt imillom tilhøvi dei gamle hadde, og det me hev stelt til i våre dagar. Det er då merkeleg at me her i dette fagre velstandslandet byggjer so lite og riv ned so mykje.

Nei, no lyst me stana og tenkja. Ikkje berre glana. God kveld.

Helsing Tuftekallen.

Herman Bang og det framande

Av Arne Horge

So vidt eg veit røykte ikkje Herman Bang sigar. Det hadde ikkje høvd seg for den lange og veikbygde mannen å bruke langrøykte sigarar. Herman Bang var uroleg og moderne. Herman Bang røykte tida 50 sigarettar eller endå fleire um dagen, peikefingen og langfingen på høgrehandi var brungule av tobak. Herman Bang var ein stor dansk diktar. Bøkene hans lever. Herman Bang var homoseksuell. I 1909 skreiv han ei utgreiding på tysk, «Gedanken zum Sexualitätsproblem», han skreiv ikkje først og fremst um seg sjølv, men ut frå seg sjølv. Same året vart homoseksualitet gjort straffeskuldig i Tyskland, og utgreidings vart først prenta på tysk i 1922 og på dansk i 1957: «...Han bliver fåmælt, han lærer at forestille sig og må hykle... De allerfleste homoseksuelle er i det borgerlige liv yderst korrekte og ordentlige... Lettest kender man dem nok på deres øyne. Disse øyne bærer næsten altid præg af længselsfuld sorg. Og en dyb, undertiden urolig sørmodighed er velsagtens også et hovedtræk i deres karakter. De fleste homoseksuelle rejser meget ... dels fordi de på denne måde føler sig sikrere, dels også fordi de på rejse kan tilfredsstille indre uro ...»

Slik grunngav Herman Bang sitt eige urolege liv. Reisone hadde sjølv sagt eit ytre mål, Herman Bang var ved sida av å vera forfattar også ein framifrå journalist og tea-



Hermann
Bang
slik
han
blei
sett av
Olaf Gul-
brandsen
i 1901

OLAF G.
31-1-01

åtak på honom millom anna for at han var homoseksuell. Det var Johannes V. Jensen som fekk Nobelprisen i litteratur i 1944.

Herman Bang på ferdafot i Europa og til sist gjennom Sambandsstatane er emnet for ei bok som Gyldendal i Kjøbenhavn gjev ut i år, «Herman Bang og det fremmede», sett i hop av amerikanarinna Vivian Greene-Gantzberg. Ho er professor i dansk og tysk språk og litteratur ved universitetet i Maryland. Det er ikkje so svært mykje ho skriv sjølve seg, men ho hermar Herman Bang, og ho hermar mange av dei som uttalde seg um Herman Bang i og like etter hans eigi levetid, og ho nyttar biletet, morosame biletet, skrämelege biletet, stakkarslege biletet, spanande biletet, fleire av dei er utifrå gode biletet av folk og husbunad og gator, og ho nyttar avprent frå brev og dokument. Tanken bak boki er framifrå. Ho gjev ein glytt inn i den tidi Herman Bang fekk leva i, 1857 til 1912. Det er ei tid som har gråna burt for oss attum two verdskrigar, men krefter frå fjerre tider når oss lell som understraumar, det er hendingane på Balkan no eit prov på, og difor kan også den utanrikspolitiske journalistikken til Herman Bang vera levande den dag i dag. Boki gjev oss difor eit rikare biletet av Herman Bang.

Sjølvsgåt laut han til Berlin. Den 1. oktober 1885 stod eit stykkje av Herman Bang um den tyske keisarlyden i Bergens Tidende: «... Han er bleven en rystende Gamling, Wilhelm Erobreren... Militärmasken er faldet av ham ... dette Underofficersansigt, hvis hele Indhold var dets Barskhed ... det martialske Skjæg, som henger slapt og fremmed på Træk, til hvilket det ikke mære passer. - Hvor liden Aand er der dog i alle disse Hohenzollernske Ansigter. - Se på Kronprinsen. Han ligner en Rytterofficer, som skal svinge sin Sabel, og som forresten ingen Pretentioner gjør, da han godt ved, at han heller slet ikke kan andet ... Hans Søn er Prins Wilhelm ... Han indtager krigerske Stillinger med et blaseret Smil og hans Ansigt ... udtrykker intet andet end kold og afvæbnende Ligegyldighed...»

Herman Bang vart utvist frå Tyskland. Det gjorde ikkje saki betre for honom at eit tyskspråkleg anarkistblad i London, «Freiheit. Internationales Organ der Anarchisten deutscher Sprache», fann bladstykkjet frå Bergens Tidende og sette det um til tysk. For eigi rekning lagde bladstyren til at det berre var evnukkar og hottentottar som var velkomne til Tyskland.

At Herman Bang skreiv i eit norskt blad er ikkje til å undrast yver. Han var i Noreg

Til s. 13

HIV UT BOKMÅLET!

Det er kva Norsk Målungsdom (NMU) meiner me skal gjera i dette landet.

Korleis me skal gjera dette kan DU lesa om i meldingsbladet åt NMU - EG.

EG kjem ut med seks nummer i året, og det kostar berre 120 kroner for ei årstinging. (Medlemer i NMU får bladet gratis)

TING EG OG LES UM: grunnlaget for målreisingi, organisasjonsstoff, nasjonale spørsmål i andre land, målbruk og normaltalemål, friske ordskifte, og mykje meir for målinteresserte!

JA, eg vil tinga EG

Namn:

Adresse:

Poststad:

Send åt: Norsk Målungsdom, Nordahl Bruns gate 22, 0165 Oslo, tlf: 22 36 40 43, Faks: 22 36 40 68

Frå s. 12

som skodespelar, meldar og upplesar, og han leidde ei rid ein litterær varieté i Christiania, og han freista taka livet sitt med opium her i landet, han hadde livsminne nok frå landet vårt til å gjeva ut boki «Rundt i Norge». Det var i 1892. Seinare vart han ein god ven av målaren Fritz Thaulow og ikkje minst av kjeringi hans, Alexandra, og han var i lag med den franske impresjonisten Claude Monet då han vitja Noreg. Ei hugtakande liti bok um Herman Bang er «Herman Bang og Norge» av Morten Ringard på John Griegs Forlag, Bergen 1957. Denne boki har teikningar av den kjende danske kunstnaren Povl Christensen som var lærar på kunstskulen i Bergen frå 1955 til 1957.

Berlinar-lækjaren Max Wasbutzki var ei trygg kjelde til morfin for Herman Bang. Men som hjå norske Fritz Thaulow, vart det med frua at diktaren freda seg best. Vivian Greene-Gantzberg hermar Bertha Wasbutzki: - «Når så fortivlelsen kom over ham ... så brød han sammen og drak cognac - så meget at han måtte holde sengen hjelpeleg og syg». Mot fallesjukeliknande krampar fekk han kloral av ein annan lækjar, og ein tredje lækjar gav honom dionin. - «Kloral» er mot svevnlyse, segjer dyrlækjaren vår. Han fortel meg at ein romanfigur hjå Amalie Skram vert roa med «kloral». Og han veit at «dionin» har noko av same verknaden som morfin, og det døyver hoste. «Dionin» finst i hostemiksturar, segjer dyrlækjaren i bygdi. Two ord som det ikkje var lett å finna ut av, dei hekk som lause trådar medan eg las, og Greene-Gantzberg lagar lause trådar rett som det er. Eg kan nemme at på side 55 fortel ho at Herman Bang motsa seg sjølv med umsyn til jødehat, men utan at ho grunngjev utsegni si med anna enn at Herman Bang prisar den store innsatsen som tyske jødar har gjort for landet sitt (side 93), og ho nemner venskapet millom Herman Bang og den tysk-jødiske bokreidaren Samuel Fischer (side 63), og eg veit for visst at Herman Bang i eit stykke i Aftenbladet i 1896 gjekk hardt ut mot det tyske jødehatet i tidi. Tråden vert hangande likevel.

Vit og rike kjeldor har det ikkje skorta på hjå Vivian Greene-Gantzberg, men ho har gjeve seg sjølv for därlege stunder, og det har gjeve boki ein utrygg og usamanhangande og nokre stellor ogso inkjesegjande dåm. Boki svarar ikkje stødt til den lange og umstendelege boklista som forfattarinna syner til.

Til å hjelpe seg med språket har Vivian Greene-Gantzberg hatt den danske forfattarinna Lone Diana Jørgensen. Ein kan ikkje segja at ho har lukkast. Ogso språklegt vert det difor sumt uklårt og tungt, t.d. dette frå side 61: «... Herman Bang så Danmarks eksistens absolut betinget af «Europas» - et Europa, der var og blev en vision for det ny århundre.»

Ein gjenomgangande veikspak i boki er innleidingi av bokane. Greene-Gantzberg har nyttar sume av skribentnamni Herman Bang brukte som yverskrift og samlingsmerke for fleire av bokane, t.d. «En løsgænger», «Moderniste», «Lecteur», «Vidi» osb. Bang hadde for vane å byte skribentnamn etter kva slags bladstykkje han skreiv. Fyrst tykte eg dette var ei morosam og god inndeling av boki, men ho gjorde diverse ikkje fullgod teneste, ho er med på å gjeva boki denne utrygge dåmen. Eg finn tidt same emnet att i ulike bolkar, t.d. kjem utvisingi frå Tyskland two vendor utan at det hjelper på forståingi hjå lesaren.

Når forfattarinna hermar Herman Bang på side 98, og denne herma kjem att i fullgod avprend frå eit tidsskrift på side 99, tykkjer eg framstellingi ikkje er stram nok. . Og når eg kjem i hug at Vivian Greene-Gantzberg i 1990 gav ut ei bok med utanrikspolitisk journalistikk av Herman Bang på Gyldendals Kulturbibliotek der same tidsskriftstykke er med, so fær eg den tankjen at Greene-Gantzberg burde hatt planlagt berre ei bok i staden for two. Då hadde ho sjølv fenge betre stunder, då hadde «Herman Bang og det fremmede» fenge meir kjøt på beini og vorte drjugare enn dei 136 sidone som boki no er på, men lell kunde det ha vorte ei fastare bok som hadde teke betre tak i lesaren.

Det er bileti som er det beste ved denne boki. Eg finn 21 fotografi, teikningar og målarstykke av Herman Bang, og det er ikkje eitt einaste for mykje. Me kan fylge honom med barnslege og mjuke andletsdrag og i stor trøye i 1880, året før fyrste utanlandsferdi, til han ligg medvitslaus med magert andlet og munnskjegg og ein blomebundel på bringa i Ogden City i Utah i 1912. Og me kan fylgje honom til alle dei rollone han rymde inn i. - Kven var Herman Bang? spør eg. Eg trur den danske målaren Niels Vinding Dorph har kome nærmast i eit portrett i heilfigur som heng i Frederiksborgmuséet. Eg ser ein grannlagd mann ulasteleg kledd som med bøygd hovud stirer inn i seg sjølv. Etter tittelen på boki høyrer ikkje dette biletet heime her, men eg er glad for at det er kome med lell. Elles møtte eg ein ny Hermann Bang millom bileti, ein karsleg og sterk Herman Bang, fotografert i Christiania i 1894.

Dei hine bileti er av meir ujamn godeleik, og stundom er ikkje utvalet fylgjereit. Klaus Mann fær eit stort biletet av di han las og lærde av Herman Bang, men han råkte honom aldri, medan vår eigen Jonas Lie knapt nok er nemnd i boki endå han var eit viktigtyrbilete i samtid for Herman Bang.

Uleselege eller inkjesegjande avprend av mange slags dokument har Vivian Greene-Gantzberg teke med ein god del av, og på nyttykkjer eg at ho skuslar burt boksidor. Det verste dømet finn eg mot slutten av boki,

two sidor berre med dødsdokument fyre biletet frå Ogden City som åleine fortel alt som er å fortelja.

Ei umissande hjelpearå i faglitterære böker er namnelistor. Då er det syrgeleg at det finst range sidetilvisingar i lista, slik som her. Men det er morosamt å slå upp på Ibsen og Bjørnson og sjå at Herman Bang var i Paris i 1893-94 og instruerte «En Folkefiende», «Byggmester Solness» og «Et Dukkehjem» av Henrik Ibsen, og «Over Åvne», «En Hanske» og «Leonarda» av Bjørnstjerne Bjørnson. Ei greid tidstavle er i nokon mun med på å stiva av boki.

Eg har hatt mangt å setja fingren på i «Herman Bang og det fremmede», difor lyt du au koma i hug, gode lesar, at det trass alt er ei hugtakande bok um den store danske diktaren. Ei god og rimeleg inngonge å forfattarskapen til Herman Bang er billegboki «Sommerglæder og andre fortællinger», Gyldendal, Kjøbenhavn, 1989. Bøkene hans lever!

DAG OG TID

Grundige og viktige
artiklar -
slik dei står skrevne i
Dag og Tid -
vert lesne og verdsette.
Folk skumles ikkje
Dag og Tid.
Dei les henne.
Dei har tillit
til henne.
Dei handlar.
Er det ikkje ei slik
avis du òg vil lesa?

DAG OG TID A.S.
Karl Johansgt.13
0154 Oslo
tlf.: 02- 11 14 55
Faks: 02- 41 42 10

JA, eg ynskjer å tinge Dag og Tid:

- 1/1 årstinging kr. 420,-
 1/2 årstinging kr. 225,-

Namn:

Adr.:

Postnr.: Poststad:

Telefon:

Ubunden vekeavis

Kven hev representasjonsrett i Norsk språkråd?

Universitet og vitaklege høgskular ved Det norske universitetsråd	6	(3 nyn. 3 bm.)
Grunnskulen ved lærarsamskipnaden i grunnskulen	2	(1 nyn. 1 bm.)
Den v.g.skulen, folkehøgskulen, lærarhøgskulen, ved lærarsamskipnadene i desse skulane	2	(1 nyn. 1 bm.)
Landslaget for norskundervisning	2	(1 nyn. 1 bm.)
Den norske Forfatterforening	4	(2 nyn. 2 bm.)
Norsk Faglitterær forfatter- og oversetterforening (NFF)	2	(1 nyn. 1 bm.)
Norsk Oversetterforening, Stats- autoriserte translatørers forening, Oversetjarutvalet i NFF	2	(1 bm. 1 nyn.)
Den norske forleggerforening	2	(1 nyn. 1 bm.)
Norsk Presseforbund	2	(1 nyn. 1 bm.)
Norsk riksringkasting ved styret	2	(1 nyn. 1 bm.)
Riksmålsforbundet	2	(bm.)
Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur	2	(bm.)
Noregs Mållag	2	(nyn.)
Det Norske Samlaget	1	(nyn.)
Norsk Måldyrkingslag	1	(nyn.)
Landslaget for språklig samling	2	(1 nyn. 1 bm.)
Norsk Skuespillerforbund	2	(1 nyn. 1 bm.)

mål og makt

* Mål og Makt er tidsskriftet til Studentmållaget i Oslo
 * Mål og Makt er det leiande målteoretiske tidsskriftet i målrørsla
 * Mål og Makt kjem med 4 nummer i året og kostar 90,- kr i 1993
 * Mål og Makt nr. 4/1992 har kome. Der finn du:
Det nynorske huset treng væling av Ola Breivega
Om formatering av språk og folk av Olav O. Randen
Språkleg tradisjonalisme. Melding av K.E. Steffens: Mønstre i opplosning av Kjell Venås
Mytar og motmytar. Om "norsk" og "islandsk" i sogetida av Lars S. Vikør

- Send meg M&M nr. 4/91 **Målrørsla: Feil farge til feil tid?**, 20,- kr
 Send meg M&M nr. 1/92 **Bymål. Norsk kulturpolitikk**, 25,-
 Send meg M&M nr. 2/92 **Talemål**, 25,-
 Send meg M&M nr. 3/92 **Språk på Nordkalotten**, 25,- kr
 Send meg M&M nr. 4/92 **Nynorsk væling eller nynorsk bøling?**, 25,- kr
 Eg tingar M&M i 1993 for 90,- kr og får nr 4/92 gratis

NAMN: _____

ADRESSE: _____

POSTNR: _____ STAD: _____

Send til: Mål og Makt, Nordahl Bruns gt. 22, 0165 OSLO

Garm d.y.:

Stort og smått

Skriftmålet vårt er truga. Fåren er serleg innlysande for oss som er i den makelause vanstoda at norske styremakter gjorde det til ei statsuppgåva å tyna nett det norskrøtte skriftmålet som var i framgang i landet. Um det offisielt er slutt på ujerdi, er vond vane vand å venda. Kulturtynrarar leikar seg enno.

Same kor god grunn det er til å reinska og vyrdsla målet, er det like fullt ynskjeleg å skilja millom åt og avåt, millom stort og smått. Å kvæsa mot alt og alle, likt og ulikt, mot viktugt og uviktugt, slæ i motsett leid.

Eit vitugt gamalt ord segjer at ikkje alt nytt er godt og ikkje alt gammalt gale. Sant nok. Men det ikkje i den andre grøfti og tru at alt nytt er gale og alt gammalt godt. Det er so ymist med det.

Me bør ikkje svinga det store sverdet mot alle nyinnsig. Ein slik strid er tapt på fyrehand. Sume likar ikkje ord som *start(a)*. Ja, ja. Du må gjerne sky ordet for eigen part, men lat andre brukha det um dei vil. Rett nok kjem ordet frå engelsk, men ordet fell knirkfritt inn i norskrøtt mål og kann brukast og bøygjast på norsk gjerd. Me kann velja andre ord som *byrja*, *taka til*, *opna* o.fl. Men kan *starta* stundom koma i staden for tyskættingen *begynna*, er det til norskspråkleg vinning, for begynna bryt både med norsk tale og måltone. Ikkje eingong den hyperpertentlege Kåre Willoch fekk i statsministerdagane retteleg sving på begynna - han sa nærast bynne.

Eit liknande døme er *jobb(a)*. Dette ordet òg kjem frå engelsk, kanskje med keltisk rot. Og um jobba kann segjast på lag det same som um starta. Jobba er ikkje ringare enn det tyskætta *arbeida*; det er heller laglegare og lettare. Men jobba dekkjer ikkje nett same store bruksfellet som arbeida, det er so.

Ender og då mislikar einkvan at menneskeborn vert kalla *unger*. Me hev aldri retteleg skynna dette. Ordbuket finst i andre nordiske mål og vidare, og Aasen kjende ordleggjungi. Etter Aasen må me segja at det kryr med menneskelege ungar både i norske målføre og bøker, i nynorsk som bokmål, og dei let seg knapt utrydja. Gjerningsordi *unga*, *yngja*, *yngla* før rett nok gjerne ein nedsetjande klang, brukha um menneske. Men snaudt namnordet *unge* i dag. Me skal ikkje ha sagt noko um kva mennesket må vera på andre plan, men på det jordiske planet føder mennesket ungar som andre skapningar.

Me kunde leita fram fleire ord, men minner i staden um ein annan ting. I kvardagsmål høver ikkje alltid same ordleggjing som i høgtidsmål. Og um høgstil trengst på sin stad, er det ei mistyding å tru at det skal vera høgstil allstad. Moralen er at målværn trengst sårt, men til godt målværn bør brukast kritisk målvit.

I etterkant av den kalde krigen

Av Lars Bjarne Marøy

NRK hev sendt sju program um det amerikanske njosnarverket (etterretning) CIA. Programmi hev gjenge på kveldstid um sundagarne. I samband med programmi hev det opna seg eit vidt rom for refleksjon både yver den kalde krigen og yver ei rad problemstillingar som er knytt til det å driva njosning.

Eit program i fjerrsjåserien vart vigd til supermarktmotsetnadene. I det programmet vart det millom anna peika på den gode teknologiske yvervakingsi som dei sokalla spionsatellittane kunde utøva. Mange gonger kann ein spryja seg um faren under den kalde krigen var so stor som det hev vore sagt. Umframt kann ein få slike inntrykk når ein hører kor nøgje spionsatellittane kunde yvervaka den militære styrken i fiendelægret. Frå tid til tid kunde USA bremsa ned på skjotleiken i åpenframstellingi av di dei visste kor stor mottslagsevna Sovjet hadde.

På den andre sida skal det vel ikkje dyljast at dei militære frontarne var spente. Fåren for krig var soleis heila tidi til stades. Fyrst i tilfelle av eit krigsutbrot kunde ein få handfast vitring um kor godt yvervakingsi fungerte, og um korleis våpni fungerte når dei kom ut ifrå lagri. Nett tanken um at våpni kunde verta nytt, er eit viktig moment. Ifrå ein annan samanheng veit eg at dei som produserte våpni hadde ikkje alltid like klare idear um fylgjor av at våpni kunne koma til å verta nytt. Dei som dreiv med yvervakingsi måtte taka umsyn til at våpni representerte ein yverhengjande fare for å verta nytt, og dei laut vurdera fylgjor av ein eventuell bruk.

Eit anna tilhøve som fekk mykje sendetid og til slutt eit heilt program, var samhavet millom det amerikanske parlamentet og presidenten, representert ved regjeringi og administrasjonen hans. Det vart serleg lagt vekt på den tillitskrisa til CIA som ovra seg i samband med Vietnamkrigen og seinare i den sokalla Iran-Contras-skandalen. Medlemer av den amerikanske kongressen hev ved fleire høve skulda regjeringi for å halda attende viktige opplysningsar um arbeidet til CIA. Regjeringi og administrasjonen hev på si sida skulda talsmenn for kongressen for å vera på jakt etter partipolitiske sigrar.

Det vart peika på at teknologisk utvikling og nedriving av jarnteppet gjev yvervakingsi ei ny storleiksform. Dei opne kjeldorne vert viktigare enn den løynlege informasjonen som njosnarane kann sanka inn. Trangen til njosnarar i industri og næringsliv vil derimot verta større. Eit poeng i denne samanhengen

Til s. 16

NYE BØKER frå Norsk Bokreidingslag

Gudlaug Nedrelid: I ulvekjeften

Sterk diktsamling med varme, humor og sjølvironi. Friske vendingar og eige lag til å gripa det kvardagslege på uventa måte.

Hefta kr. 110,-.

Olav Sande: Segner frå Sogn

Dei klassiske samlingane frå 1890-åri av Olav Sande i stor samla utgåva. Gild gåvebok. Ved Andreas Bjørkum og Jarle Bondevik. Hefta kr. 230,-.

Andreas Leiro: Rundsko og kvite leistar

Folkeminne og tradisjonstilfang frå Modalen og Eksingedalen. Utgjevne for første gong ved 100-årsmilletet åt Andreas Leiro (1892-1977). Ved Bjørg og Jarle Bondevik. Hefta kr. 89,-.

Jarle Bondevik, Oddvar Nes, Terje Aarset:

Sunnmørsgrammatikkane til Ivar Aasen

Fyrste samla vitskaplege utgåva av alle utkasti som Aasen laga til grammatikken yver sunnmørsmålet. Syner korleis Aasen gjekk fram med å systematisera målføri. Hefta kr. 180,-.

Nokre eldre bøker:

Conrad Clausen (red.): Festskrift til Ludv. Jerald (1988)

Um og av Ludv. Jerald. Verdfull kultursoga. I band kr. 195,-.

Jostein Krokvik: Mål og vanmåle (1991)

Kritisk gjenomgang av offentleg norsk rettskrivingspolitikk frå Ivar Aasens tid til i dag. Hefta kr. 160,-.

Jostein Krokvik: Kjettarord um norsk målalkymi (1985)

Essayistisk debattbok um målstrid og målpolitikk. Hefta kr. 24,-.

Sigurd Sandvik: Suldalsmålet (1991)

Rik mål- og kultursoga frå heimbygdi til Sigurd Sandvik, med mållæra, målprøvor og ordlista. Hefta kr. 150,-.

Egil Lehmann: Reise det som velt er 1990

Utgreidingar um norrøn målbygnad og målbunad. Hefte kr. 115,-.

Egil Lehmann: Ordbok for Det nye Testamentet. (1988)

I band kr. 200,-.

Gustav Indrebø: Norsk målsoga.

Nokre få bøker att av 1951-utgåva av monumentalverket til Gustav Indrebø. 504 sider. Hefta kr. 250,-. I band kr. 350,-.

Gustav Indrebø: Kva er målreising? (1976)

Indrebø-artiklar i utval. Hefta kr. 50,-.

Gustav Indrebø: På norsk grunn (1989)

Utgreidingar av Indrebø og stor Indrebø-bibliografi ved Jarle Bondevik og Oddvar Nes. Hefta kr. 125,-.

Nikolaus Gjelsvik: Von og veg (2. utg. 1950)

Gjelsviks testament til målfolket hev denne grunnleggjande boki i norsk målbruk og ordleiding vorti kalla. I band kr. 60,-.

Ivar Aasen: Norsk Maalbunad (2. utg. 1975)

Samanstilling av norske ord etter umgrip og tyding. Aasens etterlatne og uprenta synonymbok. Hefta kr. 60,-. I band kr. 80,-.

Hannaas, Clausen, Jerald: Vestmannalaget i 110 år. (1979).

I band kr. 200,-.

Norsk Bokreidingslag

Postboks 2672 - 5026 Bergen-Møhlenpris

Postgiro 0809 3918844

ISSN 0800-8647

Frå færøysk

Her kjem nokre nye færøyord som mange nordmenn vil stussa på i blad og bøker frå Færøyane. Færøyværingane skriv á for å og held på stungen d (ed) som her er attgjeven med vanleg d.

m: hankyn; f: hokyn; n: inkjekyn.

ábyrgd f = andsvar

ásanna = sanna, stadfesta

bladstjóri m = bladstyrar

dani m = dane, danske

Merk ljodbrigde i dativ fleirtal
dønum (danskar)

ferd f = ferd, gonga, ruta

ferd eftir ferd = gong etter gong

ferdaskip n = ruteskip

ferdasedil m = billett

flakavirkir n = fiskefiléfabrikk

fólkakatkvøða f = folkerøysting

haraufturat = dertil, attpåtil

hjáland n = tilleggsland, koloni

húsagangur m = buslit, konkurs

utarming

midvísur adj = målviss, målretta,
målmedviten

rækja f = reka (som fiskarane fiskar)

slakur adj = knapp, snaud

fyri sløkum ári síðani = for

snaude året sidan

stovna = skipa, grunnleggja, reisa

setast á stovn = setja i verk

treyt f = vilkår; eldprøva

seta treytir fyri = setja vilkår for

vidurskifti n (fleirtal) = millomvære,

vedskifte, hopehav

vinnulívsmenn = næringslivsmenn

god dag heiter góðan dag(in); god kveld -
gott kvøld; god natt - góða nátt; god jol og

godt nyår - gledilig jólf og Gott nyggjár.

RETURTILSKRIFT:
Vestmannen
6143 Fiskábygd

God og rimeleg mat
får du på

Kaffistova til Ervingen

Torggarden, Strandkaien 2
5000 Bergen

Frå s. 15

I etterkant av den

er korleis kunnskapen um atomvåpni vil verتا røkta. Mange kunnuge atomvåpenforskarar ifrå den tidlegare Sovjetunionen kann koma til å selja - eller hev alt selt - kunnskap um atomvåpenframstelling. Fær dei stridsame statarne i Midaustenumrådet tak i den kunnskapen, kann verdsfreden på ny verta truga. Den fären som ligg attum ei slik spreidning av atomvåpen, vart ikkje teki upp i serien.

Alt i alt må me like fullt segja at NRK hev sendt ein sers upplysande dokumentarserie. Det er ei umfatande og grundig kjeldeinnsamling som ligg til grunn for kvart einskilt program.

At sume lutar av serien hev synt usminka og dramatiske sider av den amerikanske njosnartenesta (etterretningstenesta), aukar det kritiske medvitet andsynes den rolla USA spelte i den kalde krigen. Men den kalde krigen hadde two partar, og den «sovjetiske» sida fær me høyra lite til i denne fjerrsjåserien. Vonleg kann det verta noko av dei tingingarne som NRK førde med KGB etter at KGB planlagde å opna arkivi sine.



**Stor Nok
For De Fleste**

Bli Totalkunde hos oss!

Konkurrsedyktig rente
og gode forsikringsordningar.

Fokus Bank kan gi deg ein totalgjennomgang
av din økonomi. Lån og innskot er viktige delar
av familiøkonomien og våre løysingar
er tilpassa din familiesituasjon.

FOKUS Bank